

Irodalom – ósdi lom?

Esszéetűd a(z) (kortárs?) (magyar?) irodalomról három tételben

1. Kritika, irodalom, tudomány, kiüresedés

Kelletlen és kontár eszmefuttatás a kortárs magyar irodalomkritika tendenciáiról

Nagy inflációja van manapság az irodalomkritikának, műelemzésnek, ez talán senki számára nem kérdéses. Ha a magát még többé-kevésbé írás- vagy olvasástudónak tartó emberek jelentős részét megkérjük, hogy adjanak valamiféle definíciót az irodalomkritika, illetve akadémikus(abb) körökben az irodalomtudomány szavakra (de talán nem érdemes a kettőt szorosán különválasztani), sokan bizony csak csóválják a fejüket. Persze tudják ők, hogy arról a szebb napokat látott akadémiai diszciplínáról van szó, mely az irodalmi szövegekkel, azok értelmezésével és összefüggéseivel foglalkozik, de amikor az ember fia az irodalomkritikai szövegek funkcióján, s – talán még gyakorlatiasabb módon – azok hasznosságán kezd el gondolkodni, könnyen zavarba jöhet.

Kezdjük ott, hogy e diszciplína vállalt feladata valamikor az volt (avagy az lett volna), hogy az olykor nehezen érthető, talányos, többretegű jelentéssel bíró irodalmi műveket az olvasóközönség számára érthetőbbé tegye, vagy legalábbis értelmezési lehetőségeket nyújtson. Mára azonban – s ez kissé provinciális, ingoványos közép-európai szellemi talajunkon főként igaznak tűnhet – az irodalomértelmezés mintha elfordult volna eredeti céljától, s csupán egy szűk szakmai közeg rengeteg idegen szót használó, laikusok számára szinte teljesen érthetetlen, belterjes nyelvi játszóterévé vált volna. Az irodalomtudósok egy része immár nem magyaráz a tudatlan, de legalábbis többet tudni, érteni vágyó tömegeknek, inkább kanonizál, multiplikál, dekonstruál, kontextualizál, dekontextualizál, interpretál, reinterpretál, szemiotizál és deszemiotizál. Némely esetben az a kérdés is felvetődik, hogy a latinból, görögből, esetleg angolból vagy németből átvett szakszavaink voltaképpen mit is jelentenek; mindez ráadásul még szakmai berkeken belül is vita tárgyát képez(het)i, hiszen irodalomértelmezői terminológiánk korántsem következetes. Ez pedig, miként az kicsiny országunkban azt már más területeken is megszokhattuk, remek lehetőségeket nyújt a

zavarosban történő halászatra, a valahol és valamikor stabil, körülhatárolható jelentéssel bíró szakszavak kiüresítésére.

Tovább ront a helyzeten az esetenként már-már szélsőséges elméletcentrikusság. A hermeneutika, a dekonstrukció, a posztkolonializmus és egyéb irodalomkritikai irányzatok szentté avatása persze nem más, mint (jogos) válasz a Kádár-korszak olykor naivan egysíkú marxista irodalomszemléletére, s emiatt még talán nem is szabad hibáztatnunk a tudományos diskurzust. De produktív-e, profitábilis-e bárki számára, ha szebb napokat látott idősebb, illetve az ő köpönyegükből előugráló ifjabb irodalomtudósaink katonásan betagozódnak valamelyik elméleti iskola soraiba, s minden művet – már ha még egyáltalán műelemzésre ragadtatják magukat, és nem csupán elméleti problémákon törik a fejüket – ugyanazon elméleti keret alapján ugyanazon módszerekkel elemeznek? Van-e értelme, teszem azt, Petőfi Nemzeti dalában is az ontikus-ontológiai különbséget, a metafizika destrukcióját, a nyelvi szkepszist vagy az Oidipusz-komplexust keresni? Jobb lesz attól bárkinek, ha mondjuk Aranyra, aki köztudottan szemérmes ember volt, rábizonyítják, hogy balladáái hemzsegek a fallikus motívumoktól? Egyáltalán van-e értelme állandó jelleggel filozófiai tézisekből kiindulni ahelyett, hogy az adott irodalmi mű szövegére és kontextusára koncentrálnánk? Jellemző, habár nyilván nem kizárólagos tendencia (akadnak még szép számmal old schoolos irodalomkritikusok, ha olykor mellőzi is őket a szakmai mainstream), hogy ítéseink minden irodalmi művet vagy jelenséget olyan nagy nyugati teoretikusok állításaival igyekeznek magyarázni, mint például Heidegger, Gadamer, Derrida, Jauss, Paul de Man vagy Roland Barthes. Félreértés ne essék, e sokat idézett teoretikusok jelentőségét vagy állításaiknak legalább részleges igazságtartalmát senki sem vitatja, ám – lévén a magyar lovak szokás szerint kétdimenziósak – tudósaink egy részének is könnyű volt átesni a ló egyik oldaláról a másikra, és az illusztris elméletek túlbuzgó követőivé válni. Nyilván az említett nagy teoretikusok sem akarták, akarhatták életükben, hogy szinte mindent velük, rajtuk keresztül magyarázzanak meg, még ha igyekeztek is viszonylag univerzálisnak ható szövegértelmezési stratégiákat kialakítani. Ennek ellenére nálunk a képlet aránylag egyszerű: elég csupán felcsapni egy-egy irodalmi folyóirat kritika- és tanulmányrovatát, majd vetni egy pillantást a hivatkozásokra, lábjegyzetekre (már ha vannak). A neves német, francia, esetleg angolszász teoretikusok közül több név is várhatóan elő fog fordulni; ha pedig lábjegyzeteket nélkülöző, személyesebb, esszéisztikusabb hangvételű kritikáról van szó, még akkor is szinte bizonyos, hogy az egyetemeken tanított irodalomszemlélet(ek) köszön(nek) vissza benne.

Talán nem túl sommás az a messzire vezető megállapítás, miszerint a rendszerváltozás előtt szinte minden az osztályharcról és a szocializmus építéséről szólt, míg most szinte

minden a nyelvi szkepszisről és a világ kifejezhetetlenségéről szól. A filozófia, főként a nyelvfilozófia kísértete mintha mindenütt ott lebegne, amivel még önmagában nem is lenne baj, ám ha minden irodalmi mű szinte ugyanarról a két-három dologról képes csak szólni, úgy az irodalom is eléggé fölösleges, önismétlő és fantáziátlan szövegek univerzuma lehet... Arról már nem is beszélve, hogy (legalábbis a kritika szerint) húsz-huszonöt év alatt mintha ugyanazon szerzők és szövegek mondanivalója változott volna meg radikálisan. Egy közismert példa lehet e jelenségre József Attila lírája: nemrég még azért volt zseniális költő, mert tűzzel-vassal ostorozta a burzsoáziát és kiállt a nyomorgók nevében, most pedig azért, mert olyan mélyreható költői megállapításokat tett a nyelvről és magáról az irodalomról. Kár, hogy ezen érdemeiről ő maga már mit sem tud, vagy ha igen, akkor a haját tépi, esetleg jókat kacarászik az őt interpretáló és reinterpretáló bölcsészekén valahol ott a Parnasszus teteje tájékán...

A gyilkos irónia persze mit sem enyhít a helyzeten. Az irodalomkritika és az irodalomtudomány – személyes megítélésem szerint a kettő nem különül, nem különülhet el egymástól élesen – napjaink Magyarországon valamiféle homályos, a tudatlan tömegeknek elérhetetlen és érthetetlen diszciplína, amely sok mindent csinál, csak éppen a vizuális művészetekkel szemben amúgy is egyre csökkenő ázsiójú irodalmat nem teszi népszerűbbé vagy érthetőbbé az olvasó számára. Maradnak hát a szinte már csak egymás számára, reprezentációs célból írott, szigorúan nem a laikusoknak szóló, kis példányszámban megjelenő, sőt olykor kereskedelmi forgalomba sem kerülő, sok esetben fantáziátlan és a korábbi szakirodalmat összegző, esetleg teljesen önkényes és erőltetett elemzésekkel előálló tanulmány- és kritikakötetek, és persze a minimális érdeklődésre számot tartó szakmai konferenciák, ahol húsz-harminc, esetleg ötven ember egymás előtt bizonyíthatja szakmai rátermettségét.

S mit tehet az olvasó, akit esetleg még érdekel a szépirodalom, és szeretne megérteni, de legalábbis jobban érteni bizonyos, adott esetben bonyolult, csak többszöri olvasásra értelmezhető műveket? Hát nem valami sok mindent. Vagy akarva-akaratlanul még jobban eltávolodik az irodalomtól, a művészet e más művészeti ágakkal szemben amúgy is folyamatosan népszerűségét veszítő válfajától, vagy legyint egyet, erőt vesz magán, és renegát módon, arcátlanul megkísérli kialakítani a saját olvasatát, s teszi ezt esetleg még szemtelenebb módon anélkül, hogy Derridát, Heideggert vagy Gadamert olvasott volna – *horribile dictu / scriptu* saját érzéseire, megérzéseire hallgatva. Irodalomtudósaink, irodalomkritikusaink pedig továbbra is szorgalmasan gyártják az újabb és újabb, nagy teoretikusokra való hivatkozásokkal teli elemzéseiket, tanulmányaikat, vagy mindenestre e

teoretikusok szemüvegét levetni nem tudó kritikáikat, újra és újra vállon veregetve magukat és egymást, hiszen ők aztán fontosak: minden gesztusukkal, minden leírt szavukkal az olvasót szolgálják. Mindez csak éppen maguknak az olvasóknak nem tűnik fel, de hát oda se neki, ezzel a kis kockázattal – sajnos – számolni kell...

2. Egyre csobogó versvízcsapok

Vitriolos jegyzet a kortárs magyar költészet egyes tendenciáinak margójára

Vajon posztmodernnek hívjuk (azt is), amikor a szavaknak nincs többé jelentése, az irodalom nem hordoz többé valami felettes üzenetet, pusztán öncélú játék a nyelvvel? Igen. S bár sokan örülnek annak, hogy mostanság, főként kicsiny országunk meglehetősen provinciális irodalmában, főként lírájában, lehet a zavarosban halászni – az esztétikai értéket immár semmi sem garantálja, így közepes tehetségű vagy rosszabb szerzők is kanonizálttá válhatnak –, néhány régimódibb, konzervatívabb, a nyelv médiumának kifejezőképességében valamennyire még hívő olvasót és irodalmárt mindez elkeserít.

Ha végiglapozom a magyar irodalmi folyóiratsajtó akár csak 10-20 legpatinásabb, legnívósabbnak tartott lapjainak adott havi számait, az eredmény elkeserítő. A sok száz abban a hónapban – idősebb, kanonizált, valamint fiatal, pályakezdő szerzőktől egyaránt – publikált versből talán ha négy-öt emlékezetes, említésre méltó szöveget találok, habár ez a megállapítás nyilvánvalóan szubjektív. Véleményemmel talán nem vagyok egyedül. Ahhoz ugyanis, hogy valaki úgymond befusson, de legalábbis közölje egy-két nevesebbnek számító lap, aztán kötete is megjelenjen valamelyik aránylag jónak számító kiadónál (ma már sokszor persze önköltségre, ha az ember nem óhajt éveket várni, míg esetleg részesülhet a meglehetősen szűkös, s a kanonizált idősebb szerzők között igencsak felosztott állami támogatásból), nem kell átütő tehetségnek lenni. Elég, ha az ember úgymond trendi, azaz érzi a kortárs magyar költészet irányait, és sokat olvasva elsajátítja azokat a lírai magatartásformákat, amelyekre a szerzők, a kiadók és a szerkesztőségek harapnak. Persze nem kell illúziókat táplálni, már évszázadokkal ezelőtt is sok volt a közepszerű, feledhető, jelentőséget elérni nem tudó költő és egyéb tollforgató, de az információs társadalom robbanásszerű fejlődésével az évente megjelenő versek és verseskötetek száma ugrásszerűen megsokszorozódott. Magyarországon, kis közép-kelet-európai miliókben halmozottan ez a helyzet. Egyik jeles irodalomtörténész barátom, Szigeti Csaba professzora ezt a jelenséget nagyon találóan *versvízcsap*nak nevezte el^[1], s megállapítása szerint évente körülbelül tízezer

(nem tévedés!) vers lát napvilágot csak és kizárólag a folyóiratsajtóban. És akkor még nem beszéltünk a megjelenő verseskötetéről, antológiáról, egyéb formájú publikációkról.

Objektív szűrő nem létezik, az olvasóhoz, ha még van ilyen, egyre kevésbé jut el a nívós szellemi portéka, miközben „a szakma” jóformán csak magának ír, a díjakért, ösztöndíjakért, állami támogatásokért pedig egy szint felett eszeveszett harc folyik. Talán nem mondok újat, ha azt állítom, olykor a jeles irodalmi díjakkal kitüntetett, több lapnál rendszeresen publikáló, nívós kiadóknál megjelenő szerzők között ugyanúgy akad kétes esztétikai értékeket létrehozó, adott esetben közepes tehetségű, de akár még szinte teljesen dilettáns alkotó is. Olykor bőven elég, ha az ember érzi, most épp milyen szelek fújnak, milyen lírai beszédmód a menő, milyen nyelvi csúrcsavarok, szójátékok melyik szerkesztőségnek jönnek be, esetleg egy-két ajánló, támogató azok közül, akik már benne vannak a branchesban, s kész a posztmodern költői karrier. Milliomos persze senki nem lesz belőle, de idővel egy állami díjat vagy szerkesztői állást kijárhat magának, aki jó hajóra száll. Termékeny kis hazai talajunkon virágzik az a sokszínű, ám gyomnövényekkel jócskán benőtt kert, amit posztmodern magyar lírának nevezünk.

A posztmodern költészet kétes esztétikai értéke, a fércművek, de legalábbis feledhető, közepes kvalitású versek hihetetlen magas száma persze nem csupán öngerjesztő folyamat, hanem nagy valószínűséggel kéz a kézben jár a kortárs magyar irodalomtudományi és kritikai diskurzussal. Nem kell a lehetséges jelentésekkel foglalkozni, nem kell valami felettes tartalmat közölni, nem kell társadalmi problémákra reflektálni, de még csak filozófiai vagy érzelmi mélységekbe sem kell merülni. Elég, ha az ember az adott kis szemétdombon trendi, az már mindenképpen félsiker, ha valaki a farvizeken evezget. Még csak megsaccolni sem lehet ugyanakkor, hány esztétikailag értékes, mély tartalmakat közvetítő, őszinte hangvételű irodalmi alkotás sikkad el, mert nem kap megfelelő figyelmet vagy támogatottságot, mert a szerző esetleg nincs benne a branchesban, és nem olyan alkat vagy nem olyanok a körülményei, hogy bekerüljön a sűrűjébe. A posztmodern poézis pedig virágzik tovább, terjed, miként a középkorban az a bizonyos fekete ragály terjengett mindenfelé, beterít könyvlapot, folyóiratsajtót, online irodalmi portált. Szegény olvasó pedig, akinek napjaink rohanó világában úgyis annyira kevés ideje jut a versolvasásra, találja meg azt a száz-százötven kortárs magyar poétát, akit egyáltalán érdemes olvasni a sok említésre méltatlan középszerű, vagy egyenesen rossz irodalmi alkotás között.

Meg lehet persze magyarázni, hogy aminek se eleje, se veleje, az miért jó, miért érdemes olvasni, miért leszünk tőle gazdagabbak, ha drága időnk és pénzünk nem kímélve elolvassuk, magunkévá tesszük. Az irodalomtudomány és a kritika-ipar sok esetben meg is

teszi, hiszen annyira nem is kevés ember abból él, de legalábbis időről időre honoráriumot kap érte, hogy megmagyarázza a tudatlan, bugris, a kor szavára értetlen olvasónak, miért is érdemes elolvasni bizonyos zavaros, érthetetlen, vagy csak egyszerűen öncélúan játszadozó, ám semmi mélységet nem tartalmazó irodalmi szövegeket. Megteszik, mert őket sem feltétlenül az esztétikai értékek érdeklik – az esztétikai értékítélet amúgy is meglehetősen szubjektív fogalom –, hanem a szakmai előrejutás, de legalábbis az, hogy az esetek legnagyobb részében bölcsészdiplomával ne kelljen elmenni gyári munkásnak, önkormányzati tisztviselőnek, de akár tanárnak, hogy el tudják tartani magukat vagy a családjukat. Megteszik, mert féltik az esetek többségében igen szerény, de egy munkásemberéhez képest mindenképpen kényelmes értelmiségi életüket. Megteszik, mert nem tehetnek mást. Kezek kezeket mosnak, s már meg is van a lehetőség a lehető legközepesebb vagy nivótlanabb irodalmi (?) szövegek legitimációjára, kanonizációjára, az olvasóval való megetetésére.

A posztmodern lényege szerint toleráns, tehát nem állít fel stabil értékeket – ez az értékpluralizmus pedig más szóval azt jelenti, hogy voltaképpen mindent lehet, hiszen ki mondja meg valamiről, hogy jó vagy rossz, értékes vagy értéktelen? Még ha az egyik kritikus leminősíti is az adott művet, majd akad másik egy ugyanolyan nivójú, legfeljebb más politikai irányultságú vagy más érdekszférába tartozó irodalmi lapnál, aki az egekig magasztalja. Akit egyik helyről kirúgnak, az önkritika nélkül keres másikat, valahol csak el lehet adni azt a posztmodern költészetet, aminek esztétikai értékét senki nem hivatott megítélni, ugyanakkor paradox módon mindenki egyformán kompetens, hogy megítélje.

S mi marad a végén? Egyre több vers íródik és jelenik meg, az olvasó pedig egyre kevesebbet olvas. Ez hát a posztmodern poézis, amikor minden lehetséges, ugyanakkor semmi nem érdekel senkit, legfeljebb az úgynevezett szakmát. Az a pár ember, aki pedig még OLVASÓNAK meri magát nevezni, továbbra is lapozgatja a folyóiratsajtót és a frissen megjelent köteteket, hátha akad közöttük még valami emészthető, használható, esetleg értékes. Pontosan, mint mikor a guberalók keresnek a lomhalomban valami hasznosíthatót, esetleg véletlenül kidobott értéktárgyat. Az eredményhez mindenképpen gratulálunk kis közép-kelet-európai szemétdombjainkon továbbra is kapirgáló poéta és kritikus urainknak, akiknek csak további sok sikert kívánhatunk. Ez az ítélet persze szubjektív és korántsem kollektív, hiszen nincs okunk azt gondolni, hogy manapság kevesebb értékes vers születik, mint mondjuk száz, vagy kétszáz évvel ezelőtt. Az értékes művek száma vélhetően ugyanakkora, a gond inkább az, hogy sokkal több kevésbé értékes vagy egyenes értéktelen szöveg kap publicitást, ismételten, sok esetben nem zuglapoknál, hanem a nivósnak számító

folyóiratsajtóban és kiadóknál, az a pár aranytallér pedig bizony-bizony elveszni látszik az őket körülvevő és elnyelő olcsó rézpénzek tengerében...

3. A vers és a szerző életéről és haláláról

Esszé kíséret egy versfogalom kialakítása céljából

Annyian próbálták már meghatározni a vers ismérveit, funkcióját, lényegét, hogy tulajdonképpen talán felesleges bármit is leírni e témában, újat mondani pedig végképp nehéz vállalkozás. Sok minden függ persze attól, hogy az ember irodalomtudósként, alkotóként, vagy csupán (átlag)olvasóként közelít a vershez, mint olyanhoz, és próbálja meg valamiképpen megragadni, meghatározni azt. Ahány ember, annyi (vers)olvasási / írási módszer, és persze annyiféle versdefiníció. És persze ahány vers, annyszor végtelen, de legalábbis szinte megszámlálhatatlanul sokféle, egymással összeegyeztethető és egymásnak ellentmondó, különböző szintű olvasat, interpretációs lehetőség.

A spanyolviaszt nyilvánvalóan a jelen esszé kíséret sem fogja feltalálni. Annyira vállalkozik csupán, hogy szubjektív, ugyanakkor szándéka szerint józan véleményt közöl arról, mi is lehet az a vers, hogyan működik, illetve mi kellene, hogy a célja legyen, azt is főként inkább a hivatásos olvasó, a kritikus, az irodalomtörténész, s valamivel kevésbé az időnként versszerű szövegeket előállító szubjektum (nevezzük mondjuk költőnek?) perspektívájából.

Annyi mindenképpen bizonyos, hogy a vers nyelvi produktum. Ritmikus szöveg, mégpedig olyan ritmikus szöveg, amely tömörítve, metaforákon, áttételes jelentéstartalmakon keresztül közöl valamit. Amennyiben *élő*, tehát működőképes, esztétikai értelemben véve értékes versről beszélünk (le kell szögeznünk, hogy ennek meghatározása is igencsak szubjektív, s természetesen léteznek nem működőképes, urambocsá rossz versek is, melyek ugyan versek, de nem sokat érünk velük – sőt, a születő verseknek talán többsége ilyen), akkor a vers olyan szöveg, amely a prózánál tömörebben, s általában rövid terjedelemben nyilatkozik meg, mégpedig oly módon, hogy a mindenkori olvasóra többé-kevésbé hatást gyakorol. Jó esetben a vers nem didaktikus. A prózával ellentétben műfaji sajátossága kellene legyen, hogy csak annyit mond el és annyi szóban, amennyit feltétlenül szükséges, a mindenkori befogadót pedig tovább-gondolkodásra, értelmezésre készíti. Általában rövidebb terjedelmű szövegekről beszélünk, persze nem feltétlenül kell a verset terjedelme alapján definiálnunk. A vers a kommunikáció egy igencsak magas szintű és komplex, kódolt formája – verset általában különösen szenzitív, a pusztá szavak mögé látni képes emberek olvasnak és

értelmeznek, így sajnos talán el kell vetnünk azt az állítást, hogy a magasabb szinten megszólalni képes versek mindenki számára érthetőek lennének. Léteznek persze az értelmezésnek különböző rétegei, illetve léteznek alkalmi, adott esetben propagandacéllal íródott versek, ám abban talán majdnem mindenki egyetért, hogy ezek esztétikai színvonala igencsak kétes lehet, igaz, ezt a műfajt is lehet igen magas szinten gyakorolni.

Mi határozza tehát meg a verset? A téma, a forma, a tartalom? Minden valószínűség szerint egyik sem, hiszen bármilyen témában, formában és tartalommal lehetséges remek verseket írni – sokkal inkább a nyelv eredeti, egyéni, kreatív módon történő használatáról beszélhetünk. Erre pedig nincs bevett, száz százalékos érvényes recept, még akkor sem, ha a versírás sok technikai eleme köztudottan tanulható. Léteznek panelekből, közhelyekből építkező versek is, ezekről azonban úgy gondolom, vajmi kevésbé érdekesek arra, hogy beszéljünk róluk. A jó versek – persze hangsúlyozottan különböző szinteken – olyan módon szólalnak meg, ahogyan előtte addig egyetlen szöveg sem szólalt meg, úgy, olyan költői képek, szófordulatok, szókapcsolatok által közölnek valamit, amit addig más abban a formában nem közölt. Ezzel persze még mindig vajmi keveset mondtunk – a gyakorlatban a versek sikeressége szinte mindig az egyéni esetektől, illetve egyéni befogadói reakcióktól is függ. Bevett módszer tehát semmiképp sincs arra, miként kell jó, eredeti hangon megszólaló verset írni. Erre a költő vagy képes, vagy nem, annyi azonban mindenképpen igazolódni látszik a gyakorlatból, hogy nem az számít, *miről* írunk, hanem hogy *hogyan* is tesszük mindezt, és a nyelv adott vers keretében általunk megteremtett egyéni használati módja mennyire képes megszólítani valaki mást, akiről feltételezzük, hogy viszonylag magas szinten képes műalkotások befogadására.

De hogyan is keletkezik a vers, ha már nagyjából van valamiféle vázlatos elképzelésünk arról, voltaképpen *micsoda* egyáltalán? Minden valószínűség szerint erre is többféle válasz létezhet, a legracionálisabb, legpóriasabb megfogalmazás azonban valahogy így szól: a költő, a nyelv egyéni és kreatív használatára képes ember a külvilág általa észlelt jelenségeiből, saját életélményeiből, az őt foglalkoztató problémákból kiindulva valamilyen módon tollat, pontosabban a mai technicizált világban inkább laptopot ragad, és viszonylag tömör, zárt, áttételes jelentéselemeket tartalmazó szöveget produkál, saját gondolatai / érzései rögzítésének, illetve azok másoknak történő továbbadásának céljából. Az így keletkező szöveg optimális esetben bír egy esztétikai funkcióval – tehát gyönyörködteti a befogadót; illetve egy *didaktikai* funkcióval, azaz „tanítja” a befogadót, no nem a szó erőltetett, negatív értelmében didaktikus, miként azt fentebb leszögeztük, mindenesetre ha nem is tanítja meg valami új ismeretre az olvasót, de legalább megkísérel feltárni előtte valamiféle magasabb

összefüggéseket, amelyek megismerése, a szöveg továbbgondolása által az ember több lesz, mint azelőtt volt. Az esztétikai és a *didaktikai* funkciók persze adott vers esetében nem feltétlenül egyenlő arányban vannak jelen. Előfordulhat, hogy adott versszöveg inkább szép, azaz gyönyörködteti a befogadót, de nehezebb megmondani, voltaképpen mit is közöl, miről is *szól* nekünk, máskor pedig megtörténhet, hogy egy vers inkább viszonylag explicit módon közvetít felénk valamiféle üzenetet, sulya pedig inkább valamely igazság erőteljes nyelvi megfogalmazásában áll, ugyanakkor kevésbé gondoljuk, érezzük a szöveget *szépnek*, esztétikusnak, mint inkább súlyos, erőteljes kijelentésnek. Amikor pedig azt mondjuk, a vers *tanít*, üzenetet közvetít, ismételten csak nem kell feltétlenül csupán aktuális jelentéssel bíró alkalmi, adott esetben politikai tartalmú lírára gondolni, habár hangsúlyozottan képviselési, közéleti költészetet is lehet nagyon magas szinten, maradandó érvénnyel üzni, úgy, hogy az a befogadó számára általános igazságokat közvetít, nem csupán valamiféle aktuális, aktuál-politikai jelentésréteget képes átadni. Csupán annyiról van szó, hogy a vers mindig olyasmit igyekszik közölni velünk, amiről talán már tudunk, csupán még jobban megerősít bennünk valamely, a világról alkotott meggyőződést, vagy pedig olyan összefüggésre világít rá, amely minden bizonnyal addig is ott volt a szemünk előtt, csupán egy palackpostaként feladott, véletlenül célba talált szöveg – a hasonlatot Oszip Mandelstamtól kölcsönöztük – kellett hozzá, hogy észrevegyük azt. Ez lehet akár politikai tartalom, akár valamiféle általános életigazság, akár egy érzelmi állapot, akár morális megállapítás, akár valamiféle traumatikus élmény, a sort gyakorlatilag a végtelenségig folytathatnánk. A lényeg mindenképpen az, hogy a költő, a verset megíró, létrehozó szubjektum mindenképpen a külvilágból, illetve saját érzéseiből, élményeiből táplálkozik, s mikor megszólal, talán joggal feltételezi, hogy a mindenkor befogadó a valóságról erősen hasonló ismeretekkel rendelkezik, mint ő maga. A jó versnek talán egyik ismérve, hogy olyan tartalmat, érzést közöl, olyan helyzetről, észrevételről számol be a maga metaforikus jelentéssíkokkal átszőtt létformájában, amellyel a befogadó jó eséllyel valamilyen módon azonosulni tud. Ebből kifolyólag mindenképpen elmondható, hogy a vers semmiképpen sem a semmiből, a nyelv szubjektumán keresztül jön létre, hanem nagyon is egy ember érzéseiből, élményeiből, elméjéből származó produktum, tehát a szerző, mint személy műve, tőle egy bizonyos szintig, mint önálló, a nyelv által létező entitás, elválasztható, ám bizonyos fokig tőle elválaszthatatlan. A vers nem egyéb, mint a szerző életének, érzéseinek, világképének nyelvi lenyomata, mely azonban kétségkívül az *övé*, s egyúttal persze mindenki másé is, aki olvassa, befogadja, továbbgondolja, értelmezi azt.

Természetesen mindez korántsem jelenti azt, hogy vissza kellene térnünk a versek pusztán életrajz alapján történő, leegyszerűsítő értelmezéséhez. A befogadás, a szöveg megértése

mindenképpen elsősorban a szöveg, az élő szöveg felől történik, azonban talán kevesen szállnának vitába azzal az állítással, mely szerint egy irodalmi szöveg teljesebb megértéséhez nem árt valamilyen szinten ismerni a szerző életrajzát, lehetséges élményeit, motivációit, valamint a történeti kontextust, melyben a szöveg született. A szerző tehát nem egészen halott, miként azt a mára klasszikussá vált, s talán kiüresedett irodalomtudományi közhely állítja – a szerző nagyon is *él*, mégpedig benne él a szövegben, miként jobb esetben maga a szöveg is önálló életet él, és képes szinte önálló szubjektumként megszólítani a megszólításra érzékeny befogadót. S miként azt Szigeti Csaba frappáns megfogalmazásában olvashatjuk, a vers maga is *élő* szöveg: mégpedig olyan szöveg, mely vagy eleve értelmes, vagy értelmét vesztett szöveg, vagy pedig éppenséggel túl van az értelmesség felvethetőségének határain.^[2]

A spanyolviaszt, miként azt már az elején is megjegyeztük, persze most sem találtuk fel. Nem tettünk egyebet, mint leírtunk néhány állítást a vers mibenlétéről, funkciójáról, keletkezési módjáról, melyekkel valaki vagy egyetért, vagy pedig homlokegyenest az ellenkezőjét gondolja. Talán éppen abban áll a szerencsénk is, hogy a vers olyan szöveg, olyan nyelvi műalkotás, melyről igencsak nehéz bármit is száz százalékos érvényességgel mondani, megállapítani, éppen ezért mindig aktuálisnak tűnhet az irodalommal valamilyen formában foglalkozó emberek számára, hogy megkíséreljen a vers lényegét definiálni, megragadni, megérteni. Még ha ez száz százalékban nem is lehetséges, hiszen a vers nem valamiféle természettudományos keretek között, objektív igazságformulákkal leírható, mérhető jelenség, talán minden róla tett állítással, állítás-kísérlettel közelebb juthatunk ahhoz, hogy megértsük, valójában miféle szövegekkel is állunk szemben. S ugyanígy, amikor jó, értékes versekkel találkozunk, talán képesek vagyunk kihallani belőlük a bennük elrejtett üzeneteket, ezáltal pedig minden alkalommal közelebb jutunk ahhoz, amit voltaképpen mindig keresünk: a vers, mint szöveg, mint nyelvi műalkotás lényegéhez.